
TASAVVUFÎ BİR KAVRAM OLARAK HALVETİN İNSÂNÎ BOYUT AÇISINDAN KUR'ÂN VE SÜNNETE DAYALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF SECLUSION, WHICH IS A SUFI CONCEPT, BASED ON THE QUR'AN AND SUNNAH IN TERMS OF THE HUMAN DIMENSION.

Doç. Dr. Halim GÜL

Karabük Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Tasavvuf Anabilim Dalı
halimgul@karabuk.edu.tr
orcid.org/0000-0002-9173-5509

Atıf Gösterme: GÜL, Halim, “Tasavvufî Bir Kavram Olarak Halvetin İnsânî Boyut Açısından Kur'ân Ve Sünnete Dayalı Olarak Değerlendirilmesi”, *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi (AGİİD)*, Aralık 2020 (7), s.61-80.

Geliş Tarihi:

20 Ağustos 2020

Kabul Tarihi:

9 Aralık 2020

© 2020 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Halvet, bir şeyhin gözetiminde ve genellikle çilehâne olarak adlandırılan özel mekânlarda gerçekleştirilen kırk günlük mânevî eğitim tecrübesidir. Tasavvufta manevî-ruhî bir eğitim olarak uygulanan halvet/uzlet, hemen hemen bütün dinlerde rastlanmaktadır. Ancak zahid ve sufilerin eğitimlerinde halvet/uzlet uygulamalarına yer vermelerinin nedeni; Hz. Peygamber'in vahiy öncesi inzivaya çekilmesini sünnet olarak telakki etmeleridir. Salikin halvet eğitimindeki asıl amacı, nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye ederek Hakk Teâlâ'ya kurbiyet kesp etmektir. Ancak bu kurbiyeti kazanan sufi, ömür boyu uzlet hayatını tercih etmemiştir. Çünkü o artık Allah'ın ahlakı ile ahlaklandığından halk içinde de halvet hayatı yaşayabilecek olgunluğa ulaşmıştır. Bu olgunluğu kazanan sufi(,) halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak telakki ettiğinden toplumsal hayata katılmıştır. Bu amaca matuf olmayan halvet/uzlet hayatına, sufiler itibar etmemişlerdir. Bu çalışmada sufilerin manevî bir eğitim yöntemi olarak uyguladıkları halvetin insanî boyutu, Kur'an ve sünnet bağlamında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Halvet, Uzlet, Kur'an, Sünnet, Tasavvuf*

Abstract: Seclusion is a forty-day spiritual education experience that takes place under the supervision of a sheikh and in special places, usually called as cilehane (suffering house). Practiced as a spiritual education in Sufism, seclusion / reclusion is also found in almost all religions. However, the reason why ascetics and sufis include the practices of seclusion / reseclusion state in their education; It is because Mohammed the Prophet was loved by the seclusion, therefore he retreated in the cave of Hira before the revelation came, and in the following periods he was considered to be sunnah. The main purpose of the disciple in seclusion education is to get closeness to God by clarifying the soul and heart. However, the Sufi who gained this affinity did not prefer a life-long seclusion life. Because he is now moralized by the morality of God, he has reached the maturity to live a life of seclusion among people. Having gained this maturity, the Sufi joined the social life as he considered service to the public as a service to God. The Sufis did not respect the life of seclusion, which were not aimed at this purpose. In this study, the seclusion, which Sufis apply as a spiritual education method, has been evaluated in the context of the Qur'an and Sunnah.

GİRİŞ

Tasavvufun diğer İslami ilimler gibi mana ve muhteva olarak Hz. Peygamber döneminden beri var olduğu bilinmektedir. Çünkü o dönemde İslami ilimlerin tamamı Hz. Peygamber'in şahsında mündemiç olduğundan farklı isimlerle isimlendirilmeye ihtiyaç duyulmamıştır.

Tasavvufta seyr ü sülûkün en temel amacı; saliki insan-ı kamil derecesine ulaştırıp Allah'ın rızasını kazanmasını sağlamak ve bunun sonucunda marifetullahı ulaştırmaktır. Bunun usul ve yöntemi ise nefsi terbiye ve tezkiye etmek; onu her türlü mezmum vasıflardan arındırıp, güzel ahlakla bezeyerek Allah'ın sevgisini kazanacak seviyeye ulaştırmaktır.

Batılı bir psikolog Tasavvufu psikoterapiye benzetmekte; fakat geleneksel psikoterapinin hedefinin, nevrozlu kişilik özelliklerini ortadan kaldırarak bireyin topluma uyumlu olmasına yardımcı olmak olduğunu ifade etmekte; tasavvuf uygulamalarının hedefinin ise, olumsuz kişilik vasıflarını değiştirmek, bu sayede kalbi parlatarak içimizdeki derin irfanla temas kurup Allah (c.)'a yakınlaşmak olduğunu beyan etmektedir.¹

Bu araştırmada Sûfî pratiklerinden ve seyr ü sülûkün bir aşaması olan halvet uygulaması ele alınıp, insânî boyut açısından Kur'ân ve sünnete dayalı olarak değerlendirilecektir. Halvet kavramı, belli bir taraikatın seyr ü sülûk yöntemi dikkate alınarak değerlendirilmeyecek, genel olarak tasavvuf düşüncesinde halvet anlayışı incelenecektir.

1-HALVETE ETİMOLOJİK GENEL BİR BAKIŞ

a- Halvetin Kelime Ve Terim Manası

Halvet lügatte, boş yer, nikahlısıyla kapalı bir yerde bulunma, تنها boş olma, boşaltma, şenliksiz yere uğrama, yalnız başına bir yere ayrılmak, gibi manalar ihtiva etmektedir.² Tasavvufi bir terim olarak halvet ise, bu hayata yeni başlayan kimsenin hem cinslerinden ayrılmasıdır. Bundan maksat, zihnin Allah düşüncesi üzerine teksif edilmesini kolaylaştırmaktır. Nitekim Kâşânî de halveti, Hak ile gizlice konuşmak ve bu konuşmada ne bir melek ne de bir insanın bulunmadığına dikkatleri çekmekte ve bilinen halvetin ise bu manaya ulaşmayı sağlayan bir suret

¹ Frager, Robert, *Kalb Nefs ve Ruh*, çev., İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2005, s.155.

² Asım Efendi (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, matbaa-i Osmâniyye, İstanbul 1305, c. III, s. 805; Ragıb İsfehânî, *Müfredât*, Kahire 1906, s. 132; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1956, c. XIV, s. 397-403.

olarak ifade etmektedir.³

Halvet, "çile" ve "erbeîn çıkarmak", şeklinde de ifade edildiği görülmektedir. "Erbeîn çıkarmak", "çile" kavramları ile dervişlerin kırk gün halvete çekilmesi kastedilmektedir. Çünkü "çihil" Farsça, "erbaîn" ise Arapça, kırk anlamını ifade eden yahut "kırk anlamına gelen" sözcüklerdir.⁴ Halvetin ıstılah anlamı; tarikata intisap eden müridin, muayyen bir zaman sonra, şeyhinin isteği ile insanlardan uzaklaşarak, tek başına bir yerde, -genellikle tekkelerin özel bölmelerinden birinde-, inzivaya çekilmesi ve bir süre -genellikle kırk gün- içinde Hakk'ı zikretmesidir.⁵ Tabii ki halvetten maksat, salikin kalbini Allah'ın dışındaki varlıklardan soyutlayarak Rabb'inin sonsuz nimetlerini tefekkür ederek ona şükretmesidir. Kısaca ifade edecek olursak; halvet, kalb sarayını yabancılardan arındırarak yâri o saraya yerleştirip, halk içinde Hakk'la birlikte olabilmeyi sağlamaktır.

b- Halvetin Kur'an ve Sünnetteki Delilleri

Halvet kelime olarak Kur'an'da Bakara suresi 76.ayetinde خلا fiili mazi sığısında geçmektedir. Buradaki manası ise, münafıkların müminlerden ayrılıp baş başa kalmaları anlamına gelmektedir. Bu ayette halvet, sözlük anlamında kullanıldığı görülmektedir. Tasavvufi terim olarak halvet, umumiyetle müridin, tekkenin özel yerinde kırk gün inzivaya çekilmesidir. Bu nedenle bu ayette geçen halvetin tasavvufi terim anlamıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. Mutasavvıflar halvet eğitimini ve onu kırk gün ile tahsis edilmesini, Kur'an'da geçen Musa (a.s.)'nın kıssasına dayandırmaktadırlar. Allah(c.) bunu şöyle anlatmaktadır: "Musa ile otuz gece (bana ibadet etmesi için) sözleştik ve bu otuz geceye on daha kattık."⁶ Mutasavvıfların Kur'an'dan delil olarak zikrettikleri diğer bir ayetin meâli ise şöyledir: "Rabb'inin adını an, ibadetlerinde O'ndan başka her şeyden kesilerek yalnız O'na yönel."⁷ Merhum Elmalı Hamdi Yazır bu ayetin tefsirinde şunları kaydetmektedir: "Rabb'inin adını an, O'nu gece gündüz hatırla, kendini her şeyden çekerek Rabb'ine teveccüh et, ihlâs ile O'nun emrine uy, içinde bulunduğun dünya, gönlünü asla ve asla meşgul etmesin."⁸ Bunu da ancak tasavvufun önerdiği halvet eğitimini tecrübe eden bir kimse

³ Kâşânî, Kemaluddîn Abdurrezzâk, *Istılahâtü's-Sûfiyye*, thk.; Muhammed Kemal İbrahim Ca'fer Merkezu Tahkiki't-Türâs, Kahire 1981, s. 54.

⁴ Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yay. 1991, s.150; Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetiler ve Halvetilik*, Petek yayınları, İstanbul 1984. s. 67.

⁵ Cürçani, *Ta'rifat*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1275, s. 41; Kaşani. *Istılahatü's-Sufiyye* s.54; Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, *Camii Usulü'l-Evliya*, Ter. Hüsameddin Fadiloğlu, Milsan Basın, İstanbul 207, s. 284-285; Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yayınları İstanbul1990, s.155

⁶ A'raf, 142

⁷ Müzzemmil, 8

⁸ Yazır, Elmalı Hamdi, *Hakk Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım İstanbul.1982 c. 8, s. 5430

başarabilir, kanaatindeyim.

Sûfiler halvetin sünnetteki delili olarak, Hz. Peygamber (s.)'in risalet öncesi zaman zaman Hira Mağarasında inzivaya çekilip kendini ibadete vermesini ve şu hadis-i şerifi zikrederler. "Kırk gün Allah için ihlâsla amel eden kimsenin kalbinden diline doğru hikmet pınarları akar."⁹

Yine geçmiş peygamberlerden Hz. Davud' un küçük bir hatasından dolayı utanıp, ıssız bir yere çekilip orada tövbe edip ve kırk gün ağlaması, secdelere kapanıp tövbe etmesi "halvete örnek teşkil etmektedir."¹⁰

İbn Arabi ise halvetin şeriattaki aslının, "Kim beni kendi nefsinde anarsa bende onu kendi nefsimde anarım, kim de beni bir toplulukta anarsa bende onu o topluluktan daha hayırlı toplulukta zikrederim."¹¹ Kutsi hadisine dayandığını belirterek şu yorumu yapar; bu hadis halvet ve celveti içine almaktadır.¹² Celvet, sâlikin Allah ve Resulünün ahlakıyla ahlaklanarak halvetten çıkıp halkın arasına karışıp karşılık beklemeksizin onlara hizmet etmesidir. Zaten İslam tasavvufundaki halvetin gayesi de insanı, karşılık beklemeden sadece Allah'ın (c.) rızasını talep ederek halka hizmet edebilecek olgunluğa ulaştırmaktır.

Halveti-Şa'bânî Şeyhi Mustafa Bekri, Halveti tarikatına mensup şeyhlerin çok sık halvet yaptıklarından bu isimle isimlendirildiklerini belirtmektedir. Bekrî'ye göre, bu şeyhler, halvette, başka zamanlarda elde edemeyecekleri feyiz, medet, fütûh, işrak ve değişik müşahedeler bulmaktadırlar. Bekrî', nefsin halvetle kırıldığını, kalbin onunla saflık kazandığını (tasfiye) tecrübe ettiklerini, bu nedenle onlar bir bebeğin anne memesine düşkünlüğü gibi, halvete düşkün olduklarını, değişik makamlara ulaştıktan ve marifete erdikten sonra bile halveti bırakmalarının mümkün olmayacağını belirtir. Zahiri temizlik için su ile yıkanmak nasıl gerekliyse, mânevî temizlik için de halvetin gerekli olduğunu, sırrın, ruhun ve kalbin temizliğinin de ancak mânevî temizlikle mümkün olacağını ve bu nedenle her birinin usulünü gözetmek gerektiğine dikkatleri çeker. Bekrî'ye göre, bazı sufiler; insanın anne karnında geçirdiği embriyolojik gelişim evrelerinin kırkar günde tamamlandığı gibi halvetin de kırk günde tamamlanacağını ileri sürmüşlerdir.¹³

Kur'an-ı Kerim ve sünneti incelediğimiz zaman sürekli halveti yani hayat ve insandan kaçıp

⁹ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşf'ül Hafâ* I-II, Beyrut 1351, c. 2, s. 224

¹⁰ Ahmet Bican, *Envâru'l-Âşıkîn*, Der.; Mehmet Faruk Gürtunca, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul 1972, s.133

¹¹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, c. I, s. 201.

¹² İbnü'l-Arabî, Muhyiddin, *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*, Daru Sâdır, Beyrut, ts, c. 1, s. 150

¹³ Bekrî, Muftafa Efendi, *Hediyetü'l-Ahbâb* (Tıbyân İçinde), c.I., v. 365a-365b

ayrı yaşamayı değil, halkın ve hayatın içine dalmayı yani celveti¹⁴ öğretmekte olduğunu görürüz. Eşyayı ve olayları Allah'ın istediği yönde değerlendirmek hayattan kaçmayı değil, hayatın içinde olmayı gerektirir. Kur'an'ın belirttiğine göre İnsan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.¹⁵ Halife ise görevini, varlıklardan uzaklaşarak yerine getirmesi mümkün değildir. Fakat böylesine ağır bir görevi yüklenmiş olan insan, eşya ve olayları Yaraticının istediği biçimde değerlendirebilmesi için büyük bir görüş ve bakış gücüne sahip olmalı, bir terbiyeden geçerek olgunlaşma sürecini tamamlamalıdır. İşte bu da ancak tasavvufi seyr ü sülûkle kazanılabilecek bir tecrübedir. Ki halvet tecrübesi de tasavvufi eğitimin bir parçası olduğundan çok etkin bir rol oynamaktadır.

2-TASAVVUFİ KAVRAM OLARAK HALVET

a- Halvet Kavramının Tasavvuf Tarihinde İlk Olarak Ortaya Çıkışı

Tasavvufun iki kaynağı vardır. Kur'an ve sünnet, samimi bir tetkik tasavvufun terimlerinden geleneklerine kadar bütün varlığıyla bu iki kaynağa dayandığını görecektir. Müessesenin, Hz. Peygamber döneminde, bu adla anılmamış olması bizi aldatmamalıdır. Peygamberimiz ve ashabı tarafından bütün incelikleriyle yaşanan, tasavvufi hayat daha sonraki devirlerde yerini dünya perestliğe terk etmiş, bunun İslam toplumu için büyük bir felaket olduğunu gören gönül erbabı zâhidler, bir diriliş hareketiyle yeniden saadet devrine dönme çalışmalarına girmişlerdir.

Tasavvufi bir kavram olarak halvette yukarıda da beyan edildiği gibi, mahiyet olarak Hz. Peygamber döneminden beri vardır. Halvetin tarihi konusunda birçok mutasavvıfın kabul ettiği olay, Hz. Peygamberin peygamberlikten önce Hıra mağarasındaki ibadet ve yaşantısıdır. Bilindiği gibi Peygamber Efendimiz vahye hazırlanış devresinde tam bir halvet hali yaşamaktaydı. Hz. Âişe (r.anha)'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: “Peygamberliğin ilk başlangıcında Allah kendisine rahmetiyle muamele ederek şöyle ikramda bulundu: O günlerde gördüğü her rüya sabah aydınlığı gibi aynen çıkardı. Allah'ın dilediği kadar bir süre böyle kaldı. Sonra kendisine yalnızlık sevdirdi. O günlerde kendisine yalnız kalmaktan daha sevimli bir şey yoktu.”¹⁶ Mutasavvıflar tarafından bisetten önce, Hz. Peygamberin Hıra mağarasında yaptığı uzlet ve ibadet hali, tasavvuftaki

¹⁴ Sâlikin belli bir süre için toplumu terk ederek inzivaya çekilmesi, bu süre içinde kötü huylarını bırakıp iyi huylar edinmeye çalışması halvet, bu işi başardıktan sonra toplum hayatına dönmesi celvettir. Celvet halindeki kulda benlikten eser kalmadığı için fiilleri Hakk'a nisbet edilir ve bunun mümkün olduğuna, “Attığında sen atmadın, ancak Allah attı” (Enfâl,17) meâlindeki âyet delil gösterilir. Geniş bilgi için bkz. Uludağ, Süleyman, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1993, c. 7, s. 273

¹⁵ Bakara, 30

¹⁶ Buhârî, *Bedü'l-Vahiy*, 3; Müslim, *İman*, 73; İbni Hişam, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kalem, Beyrut ts., c.I, s.25.

halvet'in tarihi kaynağı olarak nitelendirilirken¹⁷ İbn-i Teymiye buna itiraz ederek Hz. Peygamberin bîsetten önceki uygulamalarının örnek teşkil edemeyeceğini, şayet böyle bir şey emredilmiş olsaydı peygamberlikten sonra da Hz. Peygamberin Hıra mağarasında uzlete çekilebileceğini ifade etmektedir.¹⁸

Halvet konusunda yapılan bu tür itirazlara rağmen, mutasavvıflardan Hz. Peygamberin Hıra'daki uygulamasına dayanarak halvetin sünnet olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır.¹⁹ Mutasavvıfların halvet için örnek aldıkları diğer bir uygulamada, Hz. Peygamberin Medine döneminde başlayıp hayatının sonuna kadar terk etmediği, sünnet-i müekked olarak kabul edilen itikâf uygulamasıdır.²⁰ İşte Hz. Peygamberin bu tür ibadet ve uygulamaları mutasavvıfları halvet konusunda etkilemiş ve örnek olmuştur.

Bilindiği gibi sufiler ve tarikat erbabı ihtiyaç olmadığı sürece toplum içine çıkmayı sakıncalı gördüklerinden her zaman uzleti (yalnızlık) tercih ederler. Ancak ilk dönem sûfî ve zâhidler arasında, özel bir mekânda halvete girip burada belirli bir süre kalmak gibi bir uygulamaya nâdiren rastlanır. Kaynaklarda, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî ve İbn Hafif gibi sûfilerin erbaînden bahsettikleri ve bunu çevrelerinde toplanan dostlarına tavsiye ettikleri kaydedilmekle beraber bunun uygulanma şekli hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hatta Abdülkâdir-i Geylânî ve Ahmed er-Rifâî gibi adlarına tarikat nispet edilen mutasavvıflar döneminde bile bu anlamda halvet mevcut değildir. Ancak tasavvufun ilk dönemlerinden başlayarak şiddetli riyâzetlere, çetin nefis mücahedelerine ve çileli bir hayat yaşamaya büyük önem veren mutasavvıflar her zaman mevcut olmuştur. “Erbaîne girmek, erbaîn çıkarmak” gibi ifadelerle anlatılan düzenli halvet uygulaması ise muhtemelen IV. (X.) yüzyıldan sonra ortaya çıkmış ve sülûk yöntemi olarak esmâ zikrini esas alan tarikatlar aracılığıyla yayılmıştır.²¹

Salikin halvet eğitiminde istenilen neticeleri elde edebilmesi için, öncelikle mensup olduğu şeyhinden izin almalı, çünkü şeytan, tek başına olan müridi birtakım hayal, vesvese ve bozuk düşüncelerle etkisi altında bırakabilmektedir. Şeytanın bu müdahalesi sebebiyle sâlik karşılaşmış

¹⁷ Ömerü'l-Fuâdî, *Risale fî Beyân-i Fezâil-i İtikâf ve'l-Halvet*, Süleymaniye Kütüphanesi (Esad Efendi Bölümü), no.:1734/5, v.95b; Muhammed Nûru'l-Arabi, *Niyâzî-i Mısri Divanı Şerhi*, haz: Mustafa Tatçı, İbrahim Ozay, H Yayınları, İstanbul 2014, s.213; Mustafa Bekri, *Hediyet'ü-l Ahbâb* (Tıbyan içinde), c.I, v.358a.

¹⁸ İbn Teymiye, *Mecmûu'l Fetevâ*, haz. Abdurrahmân b. Muhammed Mecdi, Riyad 1381, c.X, s.393; Muhammed Darmika-Sühham Tefvik, *İbn Teymiye ve's-Sûfiyye*, el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut 1992, s. 99-101.

¹⁹ İsmail-i Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukara*, Bulak 1256, s.151.

²⁰ Abdullah el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, tah. M. Dakika, Kahira 1370/1951, c.I, s.136-137.

²¹ Serrâc, Ebu Nasr. *el-Lüma*, çev.: Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul 1996, s. 211-212; Süleyman Uludağ, Selçuk Eraydın, “*Erbaîn*”, DİA., İstanbul 1995, c. XI, s. 270.

olduğu mânevî hal ve düşüncelerin şeytânî mi yoksa Rahmânî mi olduğunu kavrayamamaktadır. Bu sebeple yapılacak halvet ve zikrin şeyhin gözetimi altında yapılması önem arz etmektedir.²² Bundan başka sâlikin halvette uyması gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Şimdi bunlara kısaca değinelim.

Susmak (samt): Samt veya sükût diğer bir ifade ile az konuşmak, iç benliği gözetim altında tutmanın çok önemli bir yardımcısıdır. Zunnun El-Mısrî(ölm. 245/859): “Kalbine en iyi sahip olan kimdir” sorusuna: “diline en iyi sahip olan kişidir.” cevabını veriyor.²³

İnsan, konuşma şehvetine maruz kaldığı zaman, çeşitli günahlara girmeye başlar. Bunlar, halkın gizli yönlerini ortaya çıkarmak, yalan yanlış söz söylemek, koğuculuk yapmak, iftira atmak vs. gibi yasaklanmış eylemlerdir. Bunlar kişinin amelinin yok olmasına ve hatta sonuçta imansız ölmesine bile sebep olabilir.²⁴

Çok konuşmak, insan şahsiyetine canlılık ve etkenlik veren manyetik gücün dağılmasına hatta tükenmesine sebep olur. Manyetik seyyalesi güçlü insanların, ana vasıflarından birisi de az konuşmalarıdır.

Az konuşmak, insanı başta yalan olmak üzere birçok kötülükten korumak suretiyle, sosyal itibarının yükselmesine de vesile olmaktadır. Tasavvufa ilişkin bütün eserlerde bu konuya yer verilmiş, çok konuşmanın afetleri anlatılmıştır.²⁵

Ukbe b. Amir diyor ki "Hz. Peygamber'e sordum: “Ey Allah'ın Resulü kurtuluş neye bağlı? Diline sahip ol' buyurdular.”²⁶

“Allah'a ve ahiret gününe inanan ya hayır söylesin yahut sussun.”²⁷

Şüphesiz İslam dininde övülen samt, konuşmanın görev olmadığı bir yerde makbuldür. Yoksa haksızlıklar karşısında susmak doğru bir hareket olarak sayılmamaktadır. Prensip şudur: "Ya Hakk'ı söyle ya sus."²⁸

Demek oluyor ki sûfilerin övdüğü samt (susmak) nefse aykırılık şeklinde tecelli eden samttır/ susmaktır.

Dili tutmak, ona sahip olmak, gerçekten övgüye değer bir haslettir. Ancak bu hasletin

²² Gümüşhanevî, age., s. 284.

²³ Kuşeyrî, Abdulkarim, *er-Risale*, thk. Ali Abdulhamid Baltacı ve Ma'rûf Zerrîg, Beyrut ts., s. 122.

²⁴ Eşrefoğlu, Rumî, *Müzekki'n- Nüfus*, Divan Yayınları, İstanbul 1976, s.386-387.

²⁵ Bkz., Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşf'ul-Mahcûb*, çev.: Süleyman Uludağ, Degah Yayınları, İstanbul 1982, s.503-506; Gazali, *İhyâ*, c. III., s. 174; Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, haz.: F. Meyan, İstanbul 1981, s. 501-503.

²⁶ Darimi, Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*, Dımaşk 1412/1991, c. 2, s. 298.

²⁷ Buhari, *Rikâk* 23

²⁸ Buhari, *Rikâk* 23, Müslim, *İman* 75

kazanılması özel egzersizlerle olur. İşte halvet uygulamasının kazandırdığı önemli alışkanlıklarından biri de şüphesiz susmayı öğretmektir. Bu nedenle İmam Gazalî "Halvete çekilen kimse yine tamamen yalnız değildir, onun ihtiyaçlarını temin eden biri vardır. Onunla da fazla konuşmamalıdır "diyor.²⁹

Açlık ve Susuzluk: Tasavvufi terbiyede az yemenin ve az içmenin de ayrı bir önemi vardır. İslam'da da orucun ruhi, içtimai açıdan birçok hikmetleri bulunmaktadır. Mutasavvıflar bu hikmeti derinlemesine işlemişler, onu âdeta sülûkün esas haline getirmişlerdir. Şüphesiz açlığın nefsi terbiye etmedeki rolü büyüktür.³⁰

Açlık kalbin kanını azaltır ve ağartır. Kan ağarınca kalp nurlanır. Aynı zamanda açlık kalbin yağınını eritir. Kalbin katılığı perde teşkiline sebep olduğu gibi kalbin yumuşaması da mükâşefe ilminin doğmasına sebep olur. Kalbin kanı azaldıkça düşmanın yolu daralır. Çünkü düşmanın yolu şehvetle dolu olan kan damarlarıdır.³¹

Nefsini tedricen açlığa alıştırmak isteyen kimse, erbaini (halveti) tamamlayıncaya kadar diğerlerinden daha fazla sabretmek durumundadır. Sûfilerden biri, açlığın sınırı, tükürdüğü zaman tükürüğüne sinek gelmemesidir. Çünkü bu hal midenin yağdan hâli olduğunu, tükürüğünün sineklerin bile ilgisini çekmeyecek saf bir sudan ibaret olduğunu gösterir.³²

Açlık ve susuzluk nefisle mücâhedede en büyük âmîl olarak görülmüştür. Ancak bunun iki şartı vardır. Açlığı ve susuzluğu tadrîci olarak gerçekleştirmek; açlık ve susuzlukla birlikte ahlâkı güzelleştirmeye çalışmaktır.³³

Şeyh Ebû Talib el-Mekkî (r.h) şöyle anlatıyor: "Yemeği tehir etmek suretiyle nefsinin riyazata alıştıran ve kırk gün peş peşe aç kala bilen bir zat bilirim. Her gece iftarı on dördte bir kadar geciktiriyordu. Nihayet yarım ayda bir tam gece, senede veya on dört ayda kırk gün aç kalabilme derecesine ulaştı. Yani günleri ve geceleri tedricen arttırarak kırk günü bir gün mesafesine getirdi."³⁴

Ancak biz insan tabiatını bu derece zorlamanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü İslamiyet kolaylık dinidir.³⁵ Yine hadislerde nefsin, insan üzerinde hakları olduğu zikredilmiştir.³⁶

²⁹ Gazali, İhya, c. 3, s. 74

³⁰ Cebecioğlu Ethem, *Hacı Bayram Veli*, s.150

³¹ Gazali age., c. 3, s. 174

³² Sühreverdî, *Tasavvufun Esaları*, s. 283

³³ Bekrî, age. vr. 356b.

³⁴ Sühreverdî, *Tasavvufun Esaları*, s. 285.

³⁵ Bakara 185, 286; Maide 6; Hacc 78; Abese 20.

³⁶ Nevevî, *Riyazü's-Salihin*, s.174-187

Bazı mutasavvıflar ise, yemeği tamamen kesmeyi değil, azaltmayı tavsiye etmişlerdir. Çünkü yemeği azaltmak, nefisle mücâhedede önemli bir vasıta olarak görülmüştür. Ancak sâlik, ibadetlerini eda etmede zafiyet gösterirse, ona az yemeyi tavsiye etmek uygun olmaz. Hatta kırk gün riyâzet maksadıyla yemek yemese ve bu yüzden ölse Allah'a asi olarak ölmüş olur.³⁷ Bununla birlikte az yemenin tasavvufi sülûkte önemli olduğu muhakkaktır. Bu konuda bize göre en orijinal fikri Sühreverdî'nin kitabında bulmaktayız.

Bilmek lazımdır ki, manaların hepsi yemeği azaltmak ve peş peşe ve günlerce açlığa tahammül etme sayesinde. Şayet bunlar fazilet demek olsaydı peygamberlerden hiçbiri bunu fevt etmezdi. Rasulullah (s.a.v.) bu konuda en ileri dereceye ulaşan kimse olurdu. Nefsini açıklıkla terbiye etmekte şüphesiz red ve inkâr olunmayacak faziletler vardır. Fakat Hakk Teâlâ'nın Mevahib-i ilahiyesi buna münhasır değildir. Bazen her gün yiyip içen kimse, kırk gün aç kalabilenden daha faziletli olabilir Bazen de Kudreti ilahi yeden herhangi bir sır münkâşif olmayan kimse, sırf marifet sayesinde, keşfe ulaşmış olandan daha üstün olabilir. Kudret, Kâdir olan Allah'ın eseridir.³⁸

Bizce kişi yemek için yaşamamalı, yaşamak için yemelidir. İnsanlığa yön veren, insanoğlunu yüce hedeflere çekenler, yaşamak için yiyenlerdendir.

Az Uyumak: Bu da halvetin önemli unsurlarındandır. Nitekim bu konuda İmam Gazalî şunları kaydetmiştir. "Uykusuzluk kalbi cilalandırır. Bu da açıklıktan meydana gelen parlaklığa eklenir. Ve kalp yıldız gibi cilalanıp ayna gibi parlamaya başlar. Bu suretle Hakk'ın cemali orada zahir olur. Ahiretteki yüksek dereceler buradan müşahede edilir. Dünyanın afetleri ve ne kadar hakir bir şey olduğu buradan görülür."³⁹

Eşrefoğlu Rumi: "Eğer gerçek talipsen sen dahi gece uykusunu terk eyle, âşıklara gece bile uyumak haramdır. Ey karındaş eğer gece uyumamak elinden gelmezse, bari seherde uyanık ol. Uyanık olanları Hakk Teâlâ nice bir över, gör;" der.⁴⁰ Ve şu ayeti delil getirir. "O takva sahipleri, seherlerde mağfiret isteyen ve namaz kılanlardır."⁴¹

Uzlet: Bazı mutasavvıflar uzleti halvetin mukaddimesi olarak gördüklerinden şöyle derler: "Uzlet olmadan halvet, halvet olmadan da celvet olmaz. Celvet halvetin; halvet uzletin; uzlet

³⁷ Bekrî, age., vr.363a.

³⁸ Sühreverdî age., s.285

³⁹ Gazalî, *İhya*, c. 3, s. 174.

⁴⁰ Eşrefoğlu, *Müzekki'n-Nüfus*, s. 407-408

⁴¹ Âl-i İmran, 17

himmetin; himmet ise tevfiğin eseridir.”⁴² Uzlet toplumdan ayrılma, topluma karışmama yani kişinin maddi varlığı ile insanlardan uzaklaşması demektir. Uzlet yapan kişi kendisini halkın şerrinden koruduğuna değil, bilakis insanların kendi şerrinden kurtulduğuna inanmalıdır. Zira halkın şerrinde korunmak gayesiyle hareket eden mürit, insanlardan üstün olduğu inancına kapılır ki bu hal müntesibi bulunduğu mesleği ile kabil-i telif olamaz.⁴³

Uzletin yapılıp yapılmaması konusunda ihtilaf vardır. İmam Gazalî Uzletin faydalarını şöyle sıralamaktadır:

Mürit kendisini ibadet ve tefekküre verir; cemiyette kendisine bulaşacak günahlardan kurtulur, fitne ve düşmanlıklardan emin olur; insanların tamahından, onlara da onun tamahından kurtulur.⁴⁴

Gazalî, Uzlet yapmayanın elde edeceği faydaları ise şu şekilde özetlemektedir:

Uzlet yapmayan kimse için eğitim öğretim yapma imkânı doğar; toplumun menfaatlerinden istifade eder ve toplum da kendisinden istifade eder. Yine uzlet yapmayan kimse başkalarını doğruya davet eder, başkalarının da kendisini davet etme fırsatı verir. Böylece başkalarıyla Ünsiyet etme imkânına kavuşur.⁴⁵

Uzlet yapan ile yapmayanların elde ettikleri faydaları gördükten sonra iyidir veya kötüdür demek kanaatimce yanlış olur. Belki uygun olan kişinin durumuna göre hüküm vermektir. Yalnız halvete girecek müridin mutlaka uzlete alışması gerekir. Çünkü uzlete sabredemeyen bir kimsenin halvetten istenilen tecrübeyi elde etmesi zor olsa gerektir.

İbadet ve Zikir: Sâlik halvete besmele, hamdele ve salvele ile girer. Sağ ayağını kapıdan içeri atarken "Allahümmeftah ebvabe rahmetike." "Ey Allah'ım rahmetinin kapılarını aç." der.

Kalbi masivadan temizleyip Allah Teâlâ'ya yönelmek için nafilâ namaz kılar. Daha sonra şeyhinin direktifleri istikametinde zikir ve murakabe ile meşgul olur. Halvet esnasında devamlı oruç tutar. Az yemek, az uyumak ve az konuşmayı ihtiyar eder. Bol bol Kur'an-ı Kerim okur ve salât-ü selam getirir. Ramazan ayı içerisinde bilhassa son on günün tek gecelerini (21.23.25.27.29 vb.) daha çok ihya eder.⁴⁶

Şeyhin verdiği zikirleri yapmak ve zikri belirli sayıda çekmek gibi hususlar Sâlikin halvette

⁴² Bekrî, age., vr.355b.

⁴³ Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 157

⁴⁴ Gazalî, *İhya*, c. 2, s. 579-602

⁴⁵ Gazalî, age., c. 2, s. 603-615

⁴⁶ Eraydın, , age., s. 160

hiçbir iş yapmadan oturmadığını gösterir. Yani halvette tefekkür, zikir murakabe gibi bazı Allah'a yaklaşma yollarının tecrübe edilmesi söz konusudur. Bu duruma göre Halvet uygulaması Allah'a vasıl olmanın bir aracı durumundadır.⁴⁷

b- Bazı mutasavvıfların “halvet” kavramı hakkındaki görüşleri

Sühreverdî: Halvet konusunu en detaylı ele alıp açıklayan sufi hiç şüphesiz Ebu Hafs Şihabuddîn Ömer Sühreverdî'dir. Avarifu'l Ma'ârif isimli eserinde sufimiz konuyu üç bölümde incelemektedir. İlk bölümün başlığı, “Halvet Çile veya Erba'în”dir. Mutasavvıfımız bu bölümde, önce sûfilerin niçin erbaîne (halvete) girdiklerini beyan sadedinde şunları kaydetmektedir: Sûfilerin erbaînden, erbaînin dışındaki zamanlarda talip oldukları özel bir maksatları yoktur. Hallerine ters düşen yasak arzuları bastırınca hallerini erbaînle sıkı sıkıya bağlamak isterler. Bunun, erbaînin bütün zamanlarına yayılması ve her vakit erbaînde oldukları gibi olabilmek için yaparlar.”⁴⁸ Bu ifadelerden halvet uygulamasının amacının; halk içinde Hakk'la birlikte olabilmek olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra sufilerin halveti kırk günle tahsis ettiklerini, bunu ise, Allah Teâlâ, Hz. Musa'nın (a.s), kendisine yönelişini artırmak için halveti emrettiğine⁴⁹, Hz. Peygamberin vahyin başlangıcındaki durumunu yani Hira Mağarasında halvete çekilmesine ve “Kırk gün Allah için ihlâsla amel eden kimsenin kalbinden diline doğru hikmet pınarları akar;”⁵⁰ hadis-i şerifine dayandırdıklarını beyan etmektedir.⁵¹ Sühreverdî'ye göre, ariflerin kalplerindeki ilm-i ledün Kur'an'daki mükalemeye benzemektedir, çünkü bir kul kırk gün ihlasla ve boş mide ile nefsinin kontrol ederek Allah'a tam olarak yönelirse Hz. Mevlâ ona ilm-i ledün kapılarını açar.⁵²

Sufimizin kitabında halvet konusunu açıkladığı ikinci bölümün başlığı, “Halvette Vâki Olabilecek Fetihler” şeklindedir. Sühreverdî bu bölümde bazı sufilerin halvetin amaç ve gayesini yanlış anladıklarına dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: “Sûfilerden bir kısmı halvet ve erbaîn konusunda şaşkınlık göstererek sözü mahallinden saptırdılar ve şeytanın müdahalesine uğradılar. Şeytan onları yanılttığından ihlâsla hakkını veremedi asıl istikametten uzak bir halde halvete girmeye başladılar. Meşayih ve sûfiyenin halvetlerinde birtakım vakıa ve keşiflere mazhar olduklarını duyarak bu maksatla halvet yolunu ihtiyar ettiler. Bu durum yoldan sapmanın ve dalalete düşmenin ta kendisidir. Gerçek sûfiler halveti ve uzleti dinin selameti, nefis ahvalinin ıslahı

⁴⁷ Cebecioğlu, age., s. 156

⁴⁸ Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s.263

⁴⁹ A'raf 142

⁵⁰ Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, c. II, s. 224.

⁵¹, Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s.263

⁵² Sühreverdî, age., s. 264.

ve amellerin ihlâsla Allah’a yapılabilmesi için ihtiyar ederler.”⁵³ Tasavvufufla diğerk mistik sistemler arasındaki en büyük farkta bu olsa gerek.

Sühreverdî’ye göre, şartlarına riayet etmeden halvete giren sûfiler fitneye düçâr olurlar. Zikr-i İlahiden birine yönelerek nefislerini halvetten uzlete teksife çalışırlar. Duyu organlarını rahipler, brahmanlar ve bazı filozoflar gibi meşguliyetten alıkoymaya çalışırlar. Hikmet ve gayretin teksif edildiğı yalnızlık (halvet) iç âlemin tasfiyesinde mutlak müessirdir. Bu yalnızlık (halvet) hali, şeriata mutabık ve Rasulullah’ın (s.a.v.) sünnetine muvafık bir tarzda olursa kalbi nurlandırır, dünyaya rağbeti keser, zikrin tadına erdirir, namaz, tilavet vb. her türlü ibadetin ihlâsla yapılmasını sağlar. Şeriata ve sünnete uygun olmayan halvet ise nefsi tasfiye filozofların dehriyyûnun itina ettikleri riyâzâta dayalı ilimleri elde etmeye yarar. Fakat çoğuz zaman Allah’tan uzaklaştırır. Bu yola yöneleni, şeytan, elde ettiğı riyâzât bilgileri ve gönlüne arız olan, doğruluğı görülen havâtır sayesinde saptırır, durur. Neticede halvet ve riyâzâta tam olarak bağlanır ve kendisini maksadına ermiş sanır. Bilmez ki bu yol Hıristiyanlar ve Brahmanlar için yasak olmayan yoldur. Hâlbuki halvetten maksat keramet değıldir. Nitekim sûfilerden biri şöyle der: "Hakk Teâlâ senden istikamet istiyor, sen keramet peşindesin. Bazen sadık müritlere olağan üstü haller verilir, bazen de verilmeye bilir. Böyle olağanüstü haller izhar etmeyişlerinden onlara dil uzatılamaz. Kınanacak ve dil uzatılacak, bir durum varsa oda istikamet çizgisinden sapmaktır."⁵⁴

Sühreverdî hayale aldanıp muhale kanarak halvetini ihlâs üzere yapmayan kimsenin boş yere halvete girmiş ve kendisini kandırarak çıktığına vurgu yapmaktadır. Ona göre, sâdik mürid, halvetten gayenin zamanını değıerlendirerek ve uzuvlarını mekruh olan şeylerden koruyarak Allah Teâlâ’ya kurbıyyet kesbetmek olduğunu bilmelidir.⁵⁵

Sufimizin bu konuyu ele aldığı üçüncü bölümün başlığı ise “Halvete Nasıl Girilir”; bu kısımda benim dikkatimi çeken husus, yukarıda “az yeme” konusunda da ifade edildiğı gibi, sufimiz, az yeme konusunda bazı sufilerin çeşitli sözlerini nakletmiş, onlardan ifrat derecesine varan Sehl b. Abdullah’ın; “ kırk gün hiç yemeden oruçla geçirene âlem-i melekûtun esrarı zahir olur.” sözünden sonra Sühreverdî’nin şu yorumudur: “Yeme konusunda bu uygulamalar bizzat fazilet olmuş olsaydı, bütün peygamberlerden hiçbirini bunu fevt etmezlerdi. Hatta Rasulullah (s.) bu konuda en ileri dereceye ulaşan kimse olurdu. Evet nefsi açlıkla terbiye etmede, red ve inkâr olunamayacak faziletler vardır. Fakat Hakk Teâlâ’nın mevahib-i ilahiyeyesi buna münhasır

⁵³ Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 270.

⁵⁴ Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 271.

⁵⁵ Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s.263-268

değildir. Bazen, her gün yiyip içen kimse, kırk gün aç kalabilenden daha faziletli olabilir. Yine bazen keşf ehli olmayan kimse keşf ehli olan kimseden daha üstün olabilir. Bunlar tamamen kadir olan Allah (c.) eseridir.”⁵⁶ Allah’ın rızasına merbut olmayan hiçbir eylem tek başına bir mana ifade etmemektedir.

İmam Gazalî: Ona göre halvetin faydaları çoktur. Her şeyden önce meşgaleyi azaltır. İnsanın gözünü ve kulağını korur. Zira göz ve kulak kalbin yoludur. Kalb, bir havuza benzer. Beş hassadan (ırmaklardan), oraya pis ve bulanık mikroplu sular dökülür. Riyâzâtan maksat kalbi o pis sular dan ve bunlardan meydana gelen çamurlardan temizlemektir ki, bu havuzun ana kaynağı temiz, pek ve berrak suyun akıntısında kalp havuzu bu temiz su ile dolsun. Pis suyu akıtan derelerin havuza akan yolları açık iken havuzu temizlemek nasıl mümkün olur? O halde ilk önce o pis derelerin yolunu kesmek lazımdır. Yani kalbe müteveccih hassaların mecrasını kesmek gerekir. Ancak zaruret miktarı açık kalır. Buda ancak karanlık bir evde tek başına yaşamakla mümkündür. Şayet böyle karanlık bir yer yoksa elbisesi ile başını örtmeli, pardösüsünü veya paltosunu başına çekmelidir. İşte bu halinde Hakk’ın sesini duyar ve Hz. Rububiyetin cemalini müşahede eder. Resulü Ekrem (s.a.v.) bu halde iken "Ey bürünüp yatan kişi"⁵⁷ "Ey örtünüp yatan"⁵⁸ Hitab-ı İlahiye'ye mazhar olmuştu.⁵⁹

İmam-ı Gazalî halvetin adabı ile ilgili ise şöyle demektedir: “Yalnızlığı tercih eden kimse önce kötülüğünün kimseye dokunmamasını sonra kötülerin şerrinden korunmayı ve Müslüman haklarını korumadaki kusurdan kurtulmayı ve daha sonra da bütün hikmetini Allah Teâlâ’ya ibadet etmeye niyet etmelidir. Sonra halvette ilim, amel, zikir ve fikirle meşgul olmalı ki uzletin faydasını sağlamış olsun.”⁶⁰

Kuşeyrî: İmam Kuşeyrî halvet bahsine şu hadis-i şerifi zikrederek başlıyor. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Bütün insanların maişetlerini sağladıkları kaynakların en hayırlıları şunlardır: “Bir adam ki Allah yolunda cihat için atının dizginini tutmuş, düşman tarafından korku ve dehşet verici bir sesin geldiğini işitince atının sırtına atlayarak ya şehit ya gazi olmak için düşmanın bulunduğu cihete doğru koşmuştur veya bir adam ki şu tepelerden birinin üzerinde dağ başında veyahut şu vadilerden bir vadide sürüsü ile yaşarken namaz kılmış, zekât vermiş, Rabb’ine

⁵⁶ Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 285.

⁵⁷ Müzzemmil 73/1

⁵⁸ Müddessir 74/1

⁵⁹ Gazalî, *İhya*, c. 3, s. 174-175

⁶⁰ Gazalî, *age.*, c. 2, s. 617

kavuşuncaya kadar Allah'a ibadet etmiştir. İnsanlar içerisinde hayır üzere bulunan kimse işte bu zattır."⁶¹ Bu hadis, en iyi hayat tarzının, cihat veya uzlet olduğunu göstermektedir.

Kuşeyrî'ye göre halvet, safvet ehlinin sıfatı, uzlet ise vuslet ehlinin emaresidir. Seyr-i sülûk eğitimine yeni başlayan bir müridin hemcinsinden ayrı (uzlet halinde) yaşaması, eğitimin sonunda üns mertebesini gerçekleştirdince de halvet halinde bulunması şarttır. Uzleti tercih eden kimse şuna inanmalıdır. Uzletten maksat halkın şerrinden emin olmak değil, halkın kendi şerrinden selamette kalmasıdır. Bu şıktan ikincisi kendini hor ve hakir görmenin, birincisi ise halkta bulunmayan bir meziyete sahip olmaya inanmanın neticesidir. Nefsini hor ve hakir gören mütevazı, kendisinin herhangi bir kişiden üstün olduğuna inanan ise kibirli olur.⁶²

Kuşeyrî'ye göre Uzletin Adabı: Evvela şeytan vesvese yoluyla onu azdırmasın diye, tevhid akîdesini koruyacak ilimleri tahsil etmek, sonra farzları eda etmeye yarayan şer-î bilgileri öğrenmektir. Yani halvette girmeden önce akaid ve fıkıh ilminde kendisine lazım olacak bilgileri öğrenmek elzemdir. Hakikatte uzlet kötü huylardan ayrılmaktır. Uzlet, vatandan ayrılmakla değil kötü vasıfları değiştirmekle olur. Bunun içindir ki ârif kimdir? Sorusuna "Kâin ve bâin olan kimsedir. Yani zahiren halk ile beraber olan ancak kalben onlardan ayrı olan kimsedir." cevabı verilmiştir.⁶³ Bu ifadelerden Kuşeyrî'nin Nakşilerin daha sonra prensip haline getirdikleri "Halvet der encümen/ Halk içinde Hakk'la birlikte olma" düşüncesinde olduğunu anlıyoruz.

Daha sonra mutasavvıfımız tasavvuf büyüklerinin halvet ve uzlet konusundaki görüşlerine yer vermektedir. Onlardan bir tanesinin görüşünü vererek bu bahsi bitirmek istiyorum.

Ebu Osman Mağribî: "Halveti sohbe tercih eden kimsenin, Rabb'inin zikri müstesna, bütün zikirleri (Allah'tan başka bir şeyi hatırına getirmeği), Rabb'inin rızasını isteme hariç, bütün irade ve arzuları terk etmesi lazımdır. Bu sığata haiz olmayanın halveti onu fitneye ve belaya sürükler."⁶⁴

Kısaca ifade edecek olursak halvet, nefsi kontrol altında tutma eğitimidir. Sâlikin dünyadan kaçışı, sorumluluklarını terk edişi, Allah'ın nimetlerinden uzaklaşması değil, dünya ve insanlarla ilişkisinde dikkat edilmesi gereken İslâmî çizgiyi benimseme çabasıdır. Halvet eğitimi bir temrin, bir riyazet ve bir mücâhede eğitimidir. Süflî duygulardan kurtulmanın, fasit fikirlerden uzaklaşmanın, gafleti kovmanın, tembelliği atmanın, duyarsızlıktan kaçınmanın ve gündelik

⁶¹ Müslim, *İmaret* 3, İbni Mace, *Fiten* 1, İbn Hanbel, *Müsned*, 2/443

⁶² Kuşeyrî, *Risale*, s.101-102.

⁶³ Kuşeyrî, *age*, s. 102.

⁶⁴ Kuşeyrî, *age*, s.102.

hayatın koşuşturmasında anlamsızlık hastalığından kurtulmanın adıdır. Halvet çiledir, zorluklarla baş edebilme eğitimidir, sıkıntılara göğüs gerebilmeyi becermektir. Kısaca halvet, ruhbanlık değil, aksiyondur.⁶⁵

c-Halvetin Kur'an ve Sünnete Dayalı Olarak Değerlendirilmesi

Bütün hayatı halvet içinde geçirmeye karşı olan tasavvuf, belirli bir süreyi halvet halinde geçirmeye, yani halvet tecrübesine yer vermekte, böyle bir tecrübeyi övmektedir. Çünkü Kur'an ve sünnet sürekli halveti, yani hayat ve insandan kaçıp ayrı yaşamayı değil, halkın, hayatın içine dalmayı yani celveti önermektedir. Nitekim Peygamber'in (s.) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir. "İnsanlarla haşır neşir olup ezalarına katlanan Müslüman, insanlara karışmayıp ezalarına katlanmayan Müslümandan daha hayırlıdır."⁶⁶ Eşyayı ve olayları Allah'ın istediği biçimde değerlendirmek hayattan kaçmayı değil hayatın içinde olmayı gerektirir. İnsan, Kur'an'ın belirttiğine göre Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.⁶⁷ Halife görevini varlıklardan kaçarak yerine getiremez. Fakat böylesine ağır bir görevi yüklenmiş olan insan eşyayı ve olayları yaratıcının istediği biçimde değerlendirmek için büyük bir görüş ve bakış gücüne sahip olmalı ve bir terbiyeden geçmelidir. Bir mayalanma ve olgunlaşma devresi geçirmeden büyük meydana çıkan kişi beklenen ölçüde yararlı olamaz.⁶⁸ İkbâl'in dediği gibi, "Yaratıcının etki ve tecellisi önce cana (ferdin içine) daha sonra cihana (toplum, dünya) atılmalıdır.⁶⁹ İşte bu sonucun elde edilmesi için kişinin halvet tecrübesini yaşaması gerekir.

Kur'an ve sünnette celvet esastır. Ancak bu celvet şuurlu celvettir. Sadece bedenın iştiraki yeterli değildir. Toplum içindeki şaşkın insanın serseri dolanışı celvet değildir. Avrupa'da ve bütün dünyada kitleleşme hareketi bireyin hürriyetine zarar vermiştir. Bundan başka fert çeşitli teşkilatların sosyal mesleki çevrelerin etki ve otoritesi altına girmiş, bu da insanın hareket serbestliğini bir kısıntıya uğratmıştır. İnsan sosyal bir varlık olduğu için bu etkileşim kaçınılmazdır. Ancak bu etkileşim insanın iç hürriyetine etki etmiş yavaş yavaş kendi şahsiyetini unutma veyahut ondan feragat etme eğilimi insan ruhuna hâkim olmaya başlamıştır.⁷⁰

Âl-i İmrân Sûresi'nin 37. âyetinde geçtiği gibi, Hz. Meryem'e ilk halinde rızıklar sebepsiz olarak geliyordu. Nihayet halinde ise kendisine, "Hurma dalını kendine çekip silkele!" dendi. Şeyh

⁶⁵ Özköse, Kadir, *Rahmete Susayanların Halvet/ Çile Eğitimi*, Somuncubaba, Mart 2012, s. 27.

⁶⁶ Tirmizi, *Kıyame*, 55.

⁶⁷ Bkz., Bakara 30-39.

⁶⁸ Öztürk, *Kur'an ve Sünnette Tasavvuf*, s. 376.

⁶⁹ İkbâl, Muhammed, *Cavidname*, çev: Annemarie Schimmel, Kırkambar Yayınlan, İstanbul, 1999, s.152.

⁷⁰ Öztürk, *Kur'an ve Sünnette Tasavvuf*, s. 376

Ebü'l-Abbas- Mürsî demiştir ki: "Hz. Meryem'e ilk halinde, Cenâb- Hak, zâtını harika işlerle ve sebepleri ortadan kaldırarak kanıtlamıştı. Yakîni kuvvetlenince, sebeplere geri döndürüldü. Hz. Meryem'in ikinci hali, birinci halinden daha üstündür."⁷¹

“İbrahim onlardan ve Allah'tan baka taptıkları şeylerden uzaklaşınca biz ona İshak'la Yakub'u ihsan ettik ve her birini peygamber yaptık.”⁷²

İbn Acîbe bu ayeti açıklarken şu bilgileri vermektedir: “(Zaruret halleri hariç) insanlardan uzaklaşmak/ uzlet mürid için manevi terbiyenin başında şarttır. Hakk'ı müşahede makamına ulaşip temkin ehli olunca, kalbi bütün mülkün sahibi ve dostlarını çok seven yüce Mevlâ'sı ile huzur halini bulup ve manevi tada ulaşınca, onun insanların içine karışıp tefekkürünü ilerletmesi gerekir. Çünkü o zaman insanlar onun marifetini artırır ve onlarla manevi hali gelişir. Bu durumdaki kul, insanları Cenâb-ı Hakk'ın tecellilerinden birer nur olarak görür ve kendilerinden istifade edilecek birer çiçek gibi onlardan faydalanır; böylece Hakk'ı müşahedenin manevi tadını tadar.”⁷³

İnsan, fikri ve manevi değerleri tekrar idrak edip, iç âlemin ayrılmaz unsurları olarak kazanabilecek seviyeye gelmeli ve böylece zahiren ve batınen hürriyetine kavuşarak Hakk'a olan yakınlığı artırır.

Tasavvuf tarihine baktığımız zaman en büyük eserlerin yalnızlıkta meydana geldiğini görürüz. Mesela Gazalî'nin ihyası, Mevlâna'nın Mesnevi'si böyle bir zamanda meydana gelmiştir.

Kısaca söylersek, insanın celvette özlenen neticelere ulaşabilmesi için, Halvet tecrübesini yaşamış olması gerekmektedir. İnsan-ı kâmil olmayı, insana hizmette gören tasavvuf, hizmete ulaşmanın yolunun nefsanî arzu ve isteklerden arınma olarak görmüş, bununda ancak halvetle elde edilebileceğini belirtmiştir. Sufiler bu uygulamayı yaparken Hz. Peygamberin peygamberliğe hazırlanış devresinde tam bir halvet hayatını yaşamasını örnek almışlardır.

İnsanlığa yönelik büyük hizmetlerin hazırlık safhalarından arınma ve halvet merhalesinden geçerek gerçekleştiğini büyük mutasavvıf Şihabüddin Sühreverdî şöyle anlatıyor: “⁷⁴İnsanda hemcinslerine karşı tabii ve genel bir eğilim vardır. Büyük insanlar Allah'ın kendilerine halveti sevdirmesi sayesinde nefislerini ıslah ederek sözünü ettiğimiz doğal ve basit eğitimden ruhlar barışmasına yükselmiştir.”

⁷¹İbn Acîbe el-Hasenî, *Bahru'l-Medîd fî Tefsîr'l-Kur'âni'l-Mecîd*, terc.: Dr. Dilavor Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2012, c. 5, s. 509.

⁷² Meryem 49.

⁷³ İbn Acîbe, age., c. 5, s. 529.

⁷⁴ Sühreverdî, age. s. 266.

Halvette gerçekleştirilen bu tasfiye elde edilince, ruhlar hemcinslerine ısınır ve yaklaşırlar. Böylece onlar halvet devresinden sonra Allah'ın lütfuyla, halk arasına arınmış ve tertemiz olarak dönerler ve artık onlar vasıtasıyla ruhlar aydınlanır. Demek oluyor ki halvet ve uzlet, celvetin kalıpta, şahsi menfaat çizgisinde kalmaması için başvurulmuş bir terbiye yoludur.⁷⁵

Nitekim varoluşçu yaklaşıma göre de kişinin otantik/ aslına uygun/gerçek yaşamı elde edebilmesi, sosyal çevrenin egemenliği altına girmekten kaçınması ve sahip olduğu potansiyelleri/gizil güçleri kullanmasıyla mümkündür. Eğer kişi, çevresindeki diğer insanlardan gelen baskılardan kurtulamaz ve potansiyelini sergileyemezse, otantik olmayan bir yaşam, otantik olmayan bir varoluş sergiler.⁷⁶

“Kitapta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.”⁷⁷

İbn-i Acîbe bu ayete şöyle bir yorum yapmaktadır: “Manevi haller ve sırlar, açıkça günaha dalan kimselerden ayrılarak ve kalbi zikirden, müşahededen ve ibret almaktan alıkoyan şeylerden uzaklaşarak ortaya çıkar.”⁷⁸

İnsan hayatında, öyle zamanlar olur ki, kişinin toplum içine katılmaması hem fert hem de toplum için sayısız faydalar taşır. Bu zamanlar toplumsal buhranların, özellikle fitne ve tefrika hareketlerinin yoğunlaştığı devrelerdir. Bu devrelerde halvete çekilmenin önemini yukarıda Kuşeyrî'nin de ifade ettiği gibi Hz. Peygamberin dikkat çektiğini görüyoruz “Gün gelecek mü'minin en hayırlı malı önüne katıp dağ tepelerine, kenar kuytu yerlere götürerek (zamanını onları otlatmaya harcamak suretiyle) dinini fitneden kurtardığı koyunlar olacaktır.”⁷⁹

Demek oluyor ki tasavvufta halvet ve uzlet eğitimi; sâliki, halka Hakk için hizmete hazırlamak ve onu fitne ortamından uzaklaştırmak gibi maksatlarla yapılır.

SONUÇ

Zahiri temizlik için su ne kadar önemliyse, tasavvuf alanında da manevî temizlik söz konusu olduğunda en çok öne çıkan metotlardan biri olan halvet o derece önem arz etmektedir. Sırrın, ruhun ve kalbin temizliği mânevî temizliktir ve her birinin usulünü gözetmek gerekmektedir. Uzlet ve halvetle başlayan tasavvufî eğitimin amacı, sülûkün çeşitli aşamalarından geçtikten sonra insanı karşılıksız hizmetin eşğine getirmektir. Bu devreye tasavvufta celvet devresi denmektedir. Bu

⁷⁵ Öztürk, age., s. 379-380

⁷⁶ Dökmen, Üstün, *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, s. 250

⁷⁷ Meryem, 16.

⁷⁸ İbn Acîbe, *Bahru'l-Medîd*, s. 498.

⁷⁹ Buhari, *Rikak*, 34

özellik hiçbir mistik düşüncede olmayan bir özelliktir. Halbuki celvet bütün İslam tarikatlarının esasıdır. Celvet halk içinde, halka hizmet halinde bulunmaktır. İşte bu hizmetin Peygamberler de olduğu gibi Allah rızası için yapılabilmesini sağlamak ancak uzlet ve halvet, seyr-ü sülûkün onca zorluklarına katlanılarak gerçekleştirilebilir. Kur'an-ı Kerim; enfüsteki, yani içsel değişim olmadan, afâki, yani, dışsal değişimin olamayacağına; diğer bir ifade ile bireyin manevî olgunluğunu gerçekleştirmeden toplumsal dönüşümün gerçekleşmeyeceğini belirtir. Gaye, insana hizmettir ama bunun Allah'ın istediği bir şekilde yapılabilmesi için halvet ve uzlet eğitimi gerekmektedir. Bu eğitime girmeden verilecek hizmet karşılık esasına dayandığı yahut da tam hedefini seçemediği için beklenen sonucu veremeyecektir.

Tasavvufun ana ilkelerinden biri de "nihayetin bidayette saklı bulunmasıdır. "Bu kural, halktan koptuğunda zirveye ulaşan ruhun ıslah olduktan sonra tekrar halk içine dönmesini ifade eder ki, hiçbir mistik sistemde bu esas bulunmamaktadır. Çünkü tasavvufta halktan kopmak kopan için değil, halka daha iyi hizmetin eğitimini yapmak için yani halk içindir. Bu nedenle tasavvuf düşüncesinde, seyr-ü sülûkünü tamamlayan sâlik halk içine dönmeyi kendi nefesine hizmete tercih etmiştir. İşte tasavvufta halvet uygulamasının hedefi "Kalb aynasını parlatarak", Allah'a yaklaştırmaya vesile olan organı(kalbi) en etkili şekilde uyandırıp, bireyi karşılıksız hizmet edebilen olgunluğa ulaştırmaktır. Zaten Kur'an'ın öngördüğü derûnî hayat, devamlı ötelere rabitalı bir dünya hayatı ile düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, tah. M. Dakika, Kahire 1370/1951.
- Abdülbakî, Muhammed Fuad, *El-Mu'cemu'ül Müfhehes Li-Elfazi'l Kur'ân'il Kerim*, İstanbul 1982.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Kesf'ül Hafâ*, I-II, Beyrut 1351.
- Ahmet Bican, *Enveru'l Âşikin*, Der., Mehmet Faruk Görtunca, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul 1972.
- Ankaravî, İsmail, *Minhâcü'l-Fukara*, Bulak 1256.
- Asım Efendi (Mütercim), *Kamus Tercemesi*, I-IV., İstanbul 1305.
- Bekrî, Muftafa Efendi, *Hediyetü'l-Ahbâb* (Tıbyân İçinde), (Haririzâde, Tıbyanu Vesâilî Hakâik fi Beyânı Selâsili't-Tarâik, c. I, Süleymaniye Kütüphanesi (İbrahim Ef. Böl.), no: 430)
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, es-Sahih, İstanbul ts.

- Cafer Seccâdî, *Ferheng-i Lugât ve Istilâhât ve Ta'birât-i İrfânî*, Tahran 1403/1983.
- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1991.
- Cürcani, Seyyidşerif, *Ta'rifat*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1275.
- Darimi, Abdullah b. Abdurrahman, es-Sünen, Dimaşk 1412/1991,
- Dökmen, Üstün, *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yayınları İstanbul 1990,
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, haz.: F. Meyan, İstanbul 1981.
- Eşrefoğlu, Rumî, *Müzekki'n- Nüfus*, Divan Yayınları, İstanbul 1976
- Fragar, Robert, *Kalb Nefs ve Ruh*, çev., İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yayıncılık 2005
- Gazalî, Ebu Hamid Muhammed, *İhyâ u Ulumiddin*, Beyrut 1983.
- Gazalî, Ebu Hamid Muhammed, *İhyâ u Ulumiddin*, çev. Mehmed Serdaroğlu Badir Yayınevi, İstanbul 1971.
- Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşf'ul-Mahcûb*, çev.; Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- İbn Acîbe el-Hasenî, *Bahru'l-Medîd fî Tefsîr'l-Kur'âni'l-Mecîd*, terc.: Dr. Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2012.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, el-Himyeri. *es-Siratü'n-Nebeviyye*, (Daru'l-Kalem) Beyrut ts.
- İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, Mısır, 1952.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab*, I- XV, Beyrut 1956.
- İbn Teymiye, *Mecmûu'l Fetevâ*, haz. Abdurrahmân b. Muhammed Mecdi, Riyad 1381.
- İbnü'l-Arabî Muhyiddin Mu'cemu *Istilâhâti's-Sufiyye*, thk. B. Abdülvehhab el-Cabî, Daru'l-İmami Müslim, Lübnan 1990.
- İbnü'l-Arabî Muhyiddin, *el-Futûhâtü'l-Mekkîyye*, nşr. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'aşlî, I-IV, Beyrut 1997.
- İkbal, Muhammed, *Cavidname*, çev: Annemarie Schimmel, Kırkambar Yayınlan, İstanbul, 1999.
- Kâşânî, Kemaluddîn Abdurrezzâk, *Istilahâtu's-Sûfiyye*, thk.; Muhammed Kemal İbrahim Ca'fe, Merkezu Tahkiki't-Türâs, Kahire 1981.

Kuşeyrî, Abdulkerim, *er-Risale*, thk. Ali Abdulhamid Baltacı ve Ma'rûf Zerrîk, Beyrut ts. Muhammed Darmika- Sühham Tefvik, *İbn Teymiye ve's-Sûfiyye*, el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut 1992.

Nûru'l-Arabi, Muhammed, *Niyâzî-i Mısrî Divanı Şerhi*, haz: Mustafa Tatçı, İbrahim Ozay, H Yayınları, İstanbul 2014.

Ömerü'l-Fuâdî, *Risale fî Beyân-i Fezâil-i İtikâf ve'l-Halvet*, Süleymaniye Kütüphanesi (Esad Efendi Bölümü), no:.,1734/5.

Özköse, Kadir, *Rahmete Susayanların Halvet/ Çile Eğitimi*, Somuncubaba, Mart 2012.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân ve Sünnette Tasavvuf*, İstanbul.1990.

Ragıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *el-Müfredât*, Kahire 1906.

Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetiler ve Halvetilik*, Petek yayınları İstanbul 1984.
Sühreverdî, Ebu Hafs Şihabuddîn Ömer, *Tasavvufun Esasları*, trc.: H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul.1991.

Yazır Elmalı Hamdi, *Hakk Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım İstanbul.1982